١٣٢

شماره ٢٠

فهرست

الكريم القوم

كاف ضمير بارز منصوب متصل

الله محمد

الله محمد

محمد علي

كاف ضمير بارز منصوب متصل

ايها

الحمد لله الذي جعل العربية مفتاح اللسان

الحمد لله الذي جعل العربية مفتاح البيان

ايها

يا ايها الذين

يا ايها

نصر من الله وفتح

حسن

بسم الله الرحمن الرحیم

چنین گوید اضعف العباد علی نظام الدین ملا احمد اردبیلی
فاضل الکامل المدعو بسعد تفتازانی شرح نوشته بود
بر تصریف زنجانی و بعضی از ابیات او سوای استشهاد و بسیاری
بود که مبتدی را باعث تشویش میگردید لهذا این فقیر مرتب
توضیح و ترکیب او نمودم تا باعث تحصیل نفع بکنند و
الله الموفق والمعین و بیت اول که تحریر می باید از جمله اشعار
نیست که شواهد مذکور نیست فلو ان الاطباء کان
حولی وکان مع الاطباء الاساة یعنی اگر
شافی

توضیح التصریف

در اطراف

۲

در اطراف و دور من میبودند باعث شفاء من میشدند و
حال آنکه هست با اطبا شفا و معالجه و لو این جا مفید معنی
تمنی نیست و جواب لو محذوف است ای شفیت و لو حرف شرط
و ان حرف من الحروف المشبهة الاطباء اسمها و کانوا مع
الاسم المحذوف خبرها خبر ان مع الخلاف فی محل ان المفتوحة
المقرونة بلو و قیل انها مبتداء و قیل فاعل الفعل محذوف ای
ثبت و حصل و دیگر واو کان واو حالیة الاساة اسمها
و مع الاطباء خبرها و نون بعد این بیت حذف واو است از
کان در مصرع اول از … ضمه و ان را حذف
ضمیر از … متحمل ضمیر جمع است … جمع آسی
بقضاة جمع قاضی یعنی طبیبان و جراحان وان تزجرانی
یا ابن عفان انزجر وان تدعانی احم عرضا ممنعا
یعنی اگر زجر … عفان …
قبول زجر …

نیز بزدن بس میکردم ما هوسی لکه مانع فضیحت و رسوائیست و نه زجرانی
فعل شرط و ان زجر بصیغهٔ متکلم وحده است مجزوم است بجزائیة
شرط و احم بفتح الهمزة صیغهٔ متکلم وحده من حمی یحمی کری بری
جزاء شرط و عرضا مفعول احم و ممنعا صفت با و این منصوب
است بمنادی بدون دعفان غیر منصرف مضاف الیه اب
وشاهد این بیت درهر دو شرط است که تنبیه استعمال شده و در
خطاب بواحد جهت ضرورت شعری درست شدن وزن
واین دو شعر مطلق جایز نیست فقلت لصاحبی لا تحبسنا
بنزع اصوله واجدز شیحا یعنی پس گفتم برفیق خود حبس
مکن مارا بکندن بیخهای این شجر و قطع کن شاخ و برگ
مع هذا الحذف من طول المکث ههنا و ما للتعقیب ثم فعل فاعل
والضمیر ظرف لغو متعلق بقلت و لا للنهی و تحبس نهی و انا مفعول و
بنزع ظرف لغو متعلق به مضاف الی الاصول و الاصول مضاف الی
الضمیر و اجدز فعل امر بمعنی اقطع و انت مستتر فیه فاعله و شیحا مفعوله

شنوان

٣

وشاهد این بیت تنبیه در استعمال صیغهٔ تثنیه است در واحد جهت
ضرورت شعری و قیل اصله لا تحبسن بالنون الخفیفة فقلبت النون
الفا و قیام فیه لمخالفته بقول الشارح فی قوله و قد یستعمل آه و
لقلقها ایضا بقول غیر الشارح فی الکتب المبسوطة و الیضا فیه
الف بعد آخر هو فتحة ما الافعال مع الجمع و الا و هو شاذ ولا
یقاس علیه فان تهجوا زبان ثم جئت معتذرا من
هجو زبان لم تهجو و لم تدع: یعنی هجو کردی تو زبان را
و زبان علم مردیست بعد از آن آمدی عذر میکردی از هجو هیچ
نکرده اما الصورت کسی که از کرده خود پشیمان باشد سبب عذر
خواستن هجوت فعل فاعل و زبان مفعول به ثم حرفیست از حروف
عاطفه للتراخی و الهمزة جئت فعل فاعل و معتذرا حال من الفاعل و من
هجو ظرف لغو متعلق به جئت و زبان مضاف الیه لم تهجو مفعول است
المبنی المعتذر ای عدم الهجو و لم تدع عطف علیه و شاهد این بیت
در عدم عمل کردن لم است عمل خود شود در تهجو که اگر عمل میکردم

به این بیت که گفته شود ولم تسمح وبدون الواو وجمله لم تنجد لتحمل الضیم

فاصبحت مغانیها قفارا رسومها : کان لم یسوی

اهل من الوحش تؤهل : یعنی داخل صبح شد منازل آن

محبوبه در حالت که برهم خورده بود نشانها آن وباین طریق که گویا

که اهل و آدمی در او نبوده سوای وحشیها ومغانیها فاعل

اصبحت وقفارا حال منی دررسومها فاعل قفارا وکان مخففه

من کان وتوهل مجزوم بلم ویسوی اراده الاستثنا وهی مضاف

الیه سوی ومن الوحش ظرف مستقر متعلق بکائن المحذوف

نعت لاهل شاهد این بیت در مفعول بودن لم است از معمول

خود که تؤهل است عند ضرورت شعریت : واحفظ و

دیعتك التی استودعتها : یوم الاعادة وان

وصلت وان لم : یعنی حفظ کن ودیعه خود وامانت بود آن

خیال امانت که سپرده ام من بتوانرا در روز قیامت برگردان

واگر برخوری واگر برنخوری احفظ فعل امر او فاعل مستتر فیه ودیعتك

مفعول به

۴

مفعول به والتی اسم موصول واستودعتها صلته هو مع صلته نعت

له ودیعتك ویوم منصوب على الظرفیة مضاف الى الاعادة وان ج

ارادة الشرط و وصلت فعل شرطه وان لم تصل عطف علیه وجواب

شرطه محذوف فبقرینه احفظ وشاهد این بیت در محذوف بودن

مجزوم بعد از لم وهو کلمة تصل : محمد تفد نفسك

کل نفس : اذا ما خفت من امر تبالا

یعنی یا محمد فدای جان تو باد جمیع جانها هرگاه بترسی تو از کاری

باعث هلاکی و بلاکت تو باشد ومحمد منادی مفرد معرفه مبنی

على الضم وتفد فعل مضارع وکل نفس فاعل شرط وجزا ام متعلق بخفت

وتبالا منصوب لفظا مفعول بخفت شاهد این بیت در حذف

لام امر غایبست در مجزوم بودن فعل بعد خود : الا فارحمونی

یا اله محمد : فان لم اکن اهلا لها انا اهلها یعنی

آنگاه باشد پس رحم کنید شما بمن ای خدای محمد پس اگر نبوده باشم

من سزاوار واهل رحمت پس تو هر آئینه رحمت را اهلی

حرف تمنيه واطلاقه على الله مجاز من الحاج المتكلم على المتمنى طلب في حصول
مطلوبه واستغنائه دار حرفين امر والضمير فاعله وفي مفعول بار كر منادي
مضاف الى محمد مضموب وفا للتعقيب ولم جازمة واكى صيغة المتكلم وما
مستتر فيه فاعله وامثلا خبره فانت مبتداء واهل خبره ولها متعلق
باهل بتاويل المأهول وشاهد اين بيت واستعمل صيغة جمع است
در وحد حقيقي براي تعظيم : يَحْسَبُهُ الجَاهِلُ مَا لَمْ يَعْلَمَا
شَيْخًا عَلَى كُرْسِيِّهِ مُعَمَّمَا : فَاِنَّنَا اَهْلُ الاَنْ يُؤَكْرَمَا
يعني مي‌پندارد کسی که بالای او است مرد جاهل از راه عدم
علم پیرمردی که نشسته باشد بر سر کرسی با عمامه بود و سزاوار
اکرام برده شود ويحسب فعل قلب وجاهل فاعله وما مصدرية ويعلم مجزوم
بلم والفه قيل للاطلاق وقيل بدل من نون الخفيفة والجملة المعترضة
بين المفعولين وشيخا مفعول الثاني وعلى كرسيه ظرف مستقر
متعلق بكائنا نعت شيخا ومعمما حال من ضمير كائنا وفي بعض النسخ
وقع شيخ بالرفع وهو خبر مبتداء محذوف اي هو والجملة في محل

النصب

٥

النصب مفعول الثاني وان من الحروف المشبهة والضمير اسمه واهل
خبره وان يأكرما بصيغة المجهول بتاويل الاكرام متعلق باهل وهمزته
للقطع لكون ماضيه رباعيا وقد مر آخر في بحث نون الخفيفة
وقلبه الفا التي تقف في حين الوقف والوصل الضم اتباعا للوقف
والوصل الضم اتباعا للوقف او الفتح ما قبلها كما سيجيء ان شاء الله
تعالى : هُوَ الجُودُ الَّذِي يُعْطِيكَ نَائِلَهُ : عَفْوًا
وَيُظْلَمُ اَحْيَانًا فَيَظَّلِمُ : يعني آن ممدوح صاحب جود است
که اعطا میکند بتو عطیه خود را از روی مهربانی و ظلم کرده می‌شود
بعض اوقات واو ظلم را بخود نگرفته متحمل میگردد و اين تاويل
يؤديه باعتبار الطلب في غير وقته وهو يعطيهم سهوا مع كثرة السؤال
وهو مبتداء والجملة خبره والموصول مع صلته نعت له وضمير المخاطب
مفعول الاول ونائله مفعول الثاني وعفوا تمييز ويظلم بصيغة المجهول
جملة حالية واحيانا منصوب بالظرفية فيظلم المعلوم جواب شرط مقدر
اي ان ظلم فيقبل ويجوز يظلم بالمهملة بدل المعجمة حتى صار الوجه ثلثة

ودین الوجه شاهد بیت : تنحّی عن شوك جراز مقتضبا
والحرم تلقَ ترید ادراً عجباً : یعنی متوجه شود ان ناقه
بابقره وحشیه بجزدن خارها مثل شمشیر قاطع والبضم قطع میکنده
علفهای خشک را قطع کردن عجیب ومن مسنده نه تنحی فاعله
ای تعرّض وعلی الشوک ظرف لغو متعلق به جراز منصوب
بنزع الخافض ای کالجراز ومقتضبا ای کالسیف القاطع
والمراد حدة اسنانها والحرم منصوب علی الشرطیة التفسیر
وتقدیریه تقضم المحذوف دا ودرا مفعول مطلق عجبا نعته والحرم
السنة الیابس شاهد این بیت در ادغام کردن محمله الت
بمعجمه و بالعکس وبیت فقلت لصاحبی چون ذکر شد احتیاج
به ذکر مرتبه دیگر نیست : ربما اوفیت فی علم ترفعن
ثوبی شمالات : یعنی بسیار از اوقات که مشرف
خواهیم شد بر کوهها عالی که هر ساعت خواهد برد است جامه
مرا بادهای شمال والمراد به الریح التی تهب من ناحیة القطب وربما

حرف

حرف جر مکفوف بما ولذا دخل علی الفعلیة ووضعه للتقلیل وقد یستعمل
للتکثیر ویمکن ان یکون مراد الشاعر المعنی الاول لا الثانی فی مقام
الافتخار ومراد الشاعر المعنی الوضعی فی التشبیه نعم العقلیة واوفیت
فعل وفاعل ای ارتفعت وفی علم ظرف لغو متعلق به و ترفعن جملة
مؤکد بالخفیفة و ثوبی مفعول به و شمالات فاعله و شاهد این بیت
در ملحق نون است مستقبل محض را زراه تشبیه نفی اما بواسطه
دیدن مقبول حرفین نیست : لا تهین الفقیر علک ان ترکع
یوما والدهر قد رفعه : یعنی البته خوار مشمار فقیر را شاید
بدانیکه تو روزی پست شوی و روزگار ما سوی بلند مرتبه کرده اند ولا ناهیه
والفقیر مفعوله وانت فاعل و محل لغسه نه الفعل والضمیر اسمیه لان لقصد به
وترکع منصوب بتقدیر محل ویوما منصوب بالظرفیة والدهر مبتداء وقد رفعه
خبره والجملة فی محل النصب حال من الفقیر وشاهد این بیت در حذف
نون خفیفه است حسبه التقاء الساکنین با عدم حرکت واو است
از جهت خلافت وصفتی و وضع او بر سکون است است

مسنا السماء فنلناها : ودام لنا حتى نرى

احداً يمشي وثهلانا : يعني مس كرديم ما آسمان را

پس رسيديم با و داديم هر رشته اين رفعت برا تا اينكه مى ديديم

كوه احد و ثهلان را زير پاى ما راه ميروند و مس آسمان كنايه از

رفعت است منا فعل فاعل و السماء مفعوله و فا للتعقيب و نلناها

فعل فاعل و مفعوله راجع الى السماء و دام عطف عليه و لنا ظرف

لغو متعلق به و حتى مستاء نفقه و ترى صيغه مع الغير و احداً مفعول

الاول و ثهلان عطف عليه و جملة يمشي مفعول الثاني ان كان

قلبياً و لو كان بصرياً لكان جملة يمشي حالا و حاصل هذا اين بيت در نقل

حركت است با قبل و عقب او حذف : خلا ان العتاق من

المطايا احسن به اليه شوشي : يعني عجايب بسيار فهن

سير كردم و غير او نيز نديدم كه به درستيكه شتران نجيب از شتران

باركش نگاه ميكردند ديدن الاسد را پس اين شتران هر ساعت نجايب آن

شنيد نگاه ميكردند بگوشه چشم مثل مردم صاحب خوف و هم

وخلا

٧

وخلا كلمة استثناء و ان من الحروف المشبهة و العتاق جمع العتيق

اسمه و من الحروف المشبهة المطايا متعلق بالكائن لغيره و احسن

خبران و به متعلق به و مرجع الضمير اسد بقرينة الابيات السابقة

المذكوره في القصيده فهي مبتداء و شوشي خبره و اليه متعلق

شوشي و هي جملة مفسره بحكم السابق و شاهد اين بيت در حذف

حرف صحيح بعد از نقل حركت او با قبل اين بسيار به نحو شاذ در لغت

است با عبارتي حذف حرف صحيح : مهلا اعاذل

قد جربت من خلقي : اني اجود لاقوام

وان ظنوا : يعني آهسته باش اى زن ملامت كننده

و حال آنكه تو تجربه كرده بودى مرا در راستى كه من بخشش ميكنم بقوم

خود هر چند ايشان بخيل اند و مهلا منصوب على المصدرية اى

امهلي مهلا و الهمزه حرف النداء و جملة عاذلة حذفت التاء للترخيم

و الجملة جربت جمع فاعل الاصلي و الجار مع المجرور متعلق به

و اني من الحروف المشبهة بالفعل و يا اسمه و اجود صيغة متكلم خبره و لاقوام

متعلق به وهو مع الاسم والجزء مفعول جربت والواو مستأنفة
وان وصلية وضنوا فعل فاعل اي انا افعل كذا لك وان كانوا هم كذا لك
وش هدا اين بيت در عدم ادغام اين برائى ضرورت شعرى وصبر
اين بعكه ادغام كنند ❊ ومن يك ذا فضل فيبخل بفضله
على قومه يستغن عنه ويذمم ❊ يعني اگر بوده
باشد كسى صاحب فضلى پس بخل بورزد به فضل خود بغير آن حرف
استغنا كرده مى شود ازو و مذمت كرده مى شود ومن موصوله
تضمن معنى الشرط ويك فعل الشرط درو ضمير مستتر راجع الى من وذا
مضاف الى فضل خبر يك وفا للتعقيب ويبخل عطف على يك وبفضله
فعل الشرط وبفضله متعلق به وعلى قومه الظاهر متعلق به ويستغن
اصله يستغني مجزوم بالجزاء وحذف لام وعنه متعلق به ويذمم
عطف على يستغن وش هدا اين بيت در عدم ادغام معطوف
بجربت وهو يستغن عنه ❊ ذم المنازل بعد منزلة اللوى
والعيش اولئك الايام ❊ يعني مذمت كنى ونبود ال

همه

همه منازل را بعد از منزل لوى كه محبوب در او بوده وبرشمار زندگى
را بعد از آن روزها وذم فعل امر وفاعله مستتر فيه والمنازل مفعوله
وبعد منصوب على الظرفية مضاف الى منزلة اللوى والعيش عطف على
المنازل وبعد منصوب على الظرفية واولئك اسماء الاشارة الى الايام
عطف البيان له او نعته وش هدا اين بيت در اجراء حركات ثلثه
الف در صيغه امر والمشهور الكسر عند التقاء الساكنين ❊
اعدد من الرحمن فضلا ونعمة ❊ عليك اذا
ما جاء للخير طالبه ❊ يعني بشمار از جانب خداوند عالميان
فضيلت ونعمت كه بتو داده هرگاه بيايد طالب خير نزد تو بطلب
يكى ازين دو اعدد فعل امر وانت مستتر فيه فاعله ومن الرحمن
ظرف لغو متعلق به ونعمة عطف على فضلا وعليك متعلق به او بفضلا و
اذا اراده الشرط وما زائدة وجاء فعل ماضي وطالبه فاعله وللخير متعلق
بطالب وش هدا اين بيت در اعداد است كه بعدم ادغام مذكور شد
جهة ضرورت شعرى ❊ عجبت لمولود وليس له اب

وذي ولد لم يلده ابوان : يعني بسيار در تعجبم از فرزندی که

وجهی اگرچه نیست او را پدری ویکی در تعجبم از صاحب اولادی که زائیده

او را بدر و مادر و مراد از اول حضرت عیسی است و از ثانی حضرت

آدم عجب فعل فاعل المولود ظرف لغو متعلق به ولیس فعل با فصاحب

اسمه وله خبره والجملة صفة ذی ولد عطف علی المولود ولم جازمه ویلده

مجزوم به وابوان فاعل وشاهد این بیت در یلده است که فتحه داده

شده است از جهت التقاء الساکنین ولام او حرکت نداده اند زیرا که

متحرک می شود عرض فوت می شود که آن تشبیه کتف باشد در سکون

عین مثل او و این حرکات سه گانه چندان اعتبار نیست لهذا عود

نکرده واو بخلاف نفی مجهول که بعضی او را بصورت معلوم میدانند و

بنا بر آن سه می خوانند از زاده حرکت او مبغر است و بایست قصد

و غایت مصنف با عنایت و توجه بکلام مصنف را تا بر و این را

نقصها وارد میباید : کما قال ویمکن ان یدفع بالعنایة

: تعدك الا تسمعيني ملامة فلا تتركي فرح الفؤاد

يعني

يعنی قسم میدهم ترا بکسی که عالم را طول و عرض اراست اینکه نشنوانی بمن

ملامت را یا مشغول میکنم از خداوند عالمیان محافظت کن

ترا و نقاعده تو بشود با بنیکه نشنوانی بمن ای محبوبه ملامت را و تا

نکنی و بنگذاری زخم قلب مرا که از چنین کنی پس آن قلب مدام

مجروح است و کلمه نقید که سه عربان بسیار در قسم استعمال

میکنند یعنی محفوظ بودن تو قسم میخورم و بعضی گفته اند مفعول

واجب الحذف است مثل اسئل الله و انمنی ترکیب او لا الا جل بان

وحذف الجاره من ان وان مطرد نا هیة ولتسمع من الاستماع

فعل مستانفه و انت فاعل و یا مفعول الاول و ملامة مفعول الثانی

والجملة الثانیة عطف علی جملة الاول و فرح مضاف الی الفؤاد مفعول

لفعل الطلب و حملته فیجیبا جواب شرط المقدر ای ان فعلت کان کذا

والف للاطلاق و شاهد این بیت در کسر مضارع با ربا نزو غیر یعنی

اسد والاد و غیر با همه سه وا فقند و این حکم در غیر فعل مکسور العین است

و با مکسور الهمزة : لیت شعری خلیلی ما الذی : غاله

فی الحب حتّی ودعا: یعنی کدام شخصی علم بهم رسید مرا از جانب
دوست حق که چه چیز او سد مانع دوستی شده تا اینکه ترک کرده
او را لیس من هجره و فی الشبهه نغوی الاسم و عن خلیلی ظرف لغو متعلق
بنغوی و ما للاستفهام خبر مقدم والذی اسم موصول مبتدا مؤخر و
غاله فعل و ها محل مفعول صلة الذی این جمله است و فی الحب متعلق بغاله
وحتی للانتهاء و ودع فعل ماضی و فاعله راجع الی الخلیل و ها مفعول به
شاهد این بیت در استعمال ودع است به بدل ترک و اما این قبیل است
اذا ما استحثت ای ضربت من سمائه جرائی: وهو موضوع واو
علی مصدق: یعنی هرگاه که بر انگیخته شود آن اسب از پشت او برای مرود
و بسیار است و تیز رفتار و وعده کننده و حاصل یعنی هرچند که در رفتن عرق
آلود کند و هست اما خشک کننده بود عطاء خون و ظاهر کند اذا للشرط وما
زائده و استحثت فعل و ادخره فاعل و من سمائه ظرف لغو متعلق به جزای جواب
الشرط و هو مبتدا و موضوع خبر و الجمله حالیه و العدو المضاف الی مصدق
الجمع وقع حالا و شاهد این بیت در استعمال موضوع است با المکان متروک است

وانهما

۱۰

وانهما همه اتفاقی است از عرب و مقابس کنجالش نداره: قامت بها
تنشدّ کلّ منشد: واستعلت بمثل ضوء الفرقد:
یعنی برخاست آن محبوبه در آن بقعه و خواند هر تصنیف که در عالم بود
و چسپانیده خود را مانند روشنائی فرقدین و قامت خبر مبتدا
محذوف هی و بها ظرف لغو متعلق به و معنی الباء الظرفیة و
تنشد هی مستتر فیه فاعله و کل منشد مفعول مطلق من قبیل کل
المیل و استعلت فعل و فاعله هی متعلق به بمثل ضوء الفرقد
و شاهد این بیت در بدل بودن باء است و رتانه از واو و اما بمعنی جانب است
مفصّل خلاف مفسّر بعد فیه: تسائل یا ابن احمر من رآه
اعادت عینه ام لم تعادا: یعنی بپرسید که برابر مستی تو ای سبیر احمر از
مردم که دیده اند او را آیا عود کرد چشم او یا نه یعنی واحد العینین تسائل
خطاب بین احمر منادی مضاف من مفعول موصوفه و رآه صفة
والهمزة للاستفهام و عادت فعل و عینه فاعله و ام متصله و لم تعادا و جمله
معطوفه بعد ام فی جواب الهمزة التی للتسویة و شاهد این بیت در اعلال

فعل است بدون رعایت التسجیع اصل است و درین باب وامّا این شاهد است

فمثلك حبلى قد طرقت ومرضع : فالهيتها عن ذي

تمائم محول : یعنی بسا زن مثل تو محبوبه که آبستن بود و غافل وار درشده ام

او بود و زن دیگر صاحب رضیع بود و پس فارغ کردانیدم او را از ولد که

صاحب تعویذ بود و یکساله بود و الفاء بمعنی رب و مثل مضاف

الی الکاف مجرور بها و حبلی عطف بیان له و جمله قد طرقت حال و مرضع

عطف علی الحبلی یا لیت فعل و فاعل و الهاء مفعول به له بمعنی فرغت و عن

متعلق به و ذی مجرور مضاف الی تمائم و محول نعته و شاهد این بیت در عدم

اعلال است و این اولیت : حتی تذکر بیضات فهیجه

یوم الرذاذ علیه الدجن مغیوم : یعنی تا آنکه بخاطر آورد

آن ظلیم که کنایه از شتر مرغ نر است بیضهای خود را پس برانگیخت

او را بآن حرکت سخت روز بارش و ترشح همچو روزی که این صفت

صفت نیست که بر روز ظلمت و این صفت میشود که صاحب ابر نیز

بود و تذکر فعل فاعل مستتر راجع الی الظلیم و بیضات مفعوله و جمله فهیجه

عطف

عطف علی الجمله السابق و یوم فاعل و ها مفعول له و علیه الدجن جمله

صفة لیوم مغیوم انها صفة یوم و شاهد این بیت در نبودن ادغام

قیاس مطرد در بنی تمیم : قد کان قومک یحسبونک

سیدا : واخال انک معیون : یعنی بتحقیق بودند

قوم تو که پنداشتند ترا بزرگ و گمان می برم آنکه تو رسیده چشم

زخم خورده وقد للتحقق و کان ناقصه و قومک مضاف الی الکاف

اسمه و یحسبونک الضمیر مفعوله الاول و سیدا مفعول الثانی خبر لکان

واخال من فعل القلب و کسر الهمزة فیه لغة و انا فاعل و انک الضمیر

اسم ان و سید خبره و معیون لغة والجمع مفعول ثان لاخال و الاول

محذوف ای حالک و شاهد این بیت نیز مثل شاهد سابق است

هجوت زبان ثم جئت معتذرا : من هجو زبان

لم تهجو ولم تدع : و شاهد این بیت سکون و جا ذکر شد

احتیاج شکر ازین : الم یاتیک والانباء تنمی

بما لاقت لبون بنی زیاد یعنی آیا نرسید ترا و حال

اگرچه چیزها بسیار است حیثی که بر خورده اند با و شتران بسیار زیاد
والهمزة للاستفهام ولم جازمة ویاتی غیر مجزوم شد ذو الیاء زائدة
وموحوله ولاقت صلته ما دبون فاعل لاقت مضاف الی بنی مضاف
الی زیاد ذو الاخبار مبتداء ومتنی خبره والجملة الطالبة معترضة ومتنی من باب
رمی یرمی و شاهد این بیت در عدم عمل جازمه است عمل نکرده و
این شاذ است و عند ضرورت شعری : وتضحك منی شیخة
عبشمیة کان لم تری قبلی اسیرا یمانیا : یعنی خنده میکند
بر ذاتی که از قبیل عبد شمس بوده و گویا ندیده است این پیش از عاشق
این صفت دارد که مردم یمنی است و تضحك فعل و منی ع ظرف
متعلق به و شیخة فاعل لتضحك عبشمیة منصوب عبد شمس لکها و
والتصرف فی الاسم بامر انبع النسبة ن یع و کان مخففة کان
لم تری جازم و مجزوم و قبلی متعلق به و ها سوای القرینة و اسیر المفعول
رای و یمانیا لغة و شاهد این بیت در عدم حذف الف است از تری
و این شاذ است : فما سودتنی عامر عن وراثة

ابی

ابی الله ان اسمو بام ولا اب : یعنی چه سیادت و چه بزرگی میکند
قبیله عامر مرا از راه وراثت و نخواهد خدا اینکه فخر کنم باعتبار والدین
والام استفهام الکاری و سودتنی فعل و فی مفعول و عامر فاعله و عن
وراثة ظرف لغو متعلق بسودتنی و ابی فعل و الله فاعل و ان ناصبة
و اسمو صیغة المتکلم من سما یسمو و بام متعلق به ولا اب عطف و شاهد
این بیت عدم عمل کردن ان مصدریة است نصب را و این شاذ
است و بیان از راه حمل بر نظیرش که ما باشد عمل نکرده اند
ان تقرآن علی اسماء و یحکما : منی السلام و ان لا تشعرا احدا
یعنی ای الناس دارم از شما ای دو نفر که برسانید به محبوبه که رجا نب
من سلام مراد و خدا رحمت کنند شما را و دیگر آنکه اعلام مکنید
با بیرون بقرا حد سر ان مصدریة تقرآن من القراءة و علی الاسماء
متعلق به و ویحکما ترکیبی و العذاب والمراد منها الدعاء و طلب
الرحمة و هی جملة معترضة بین الفاعل و المفعول و هو السلام و ان ناصبة
ولاء ناهیة و تشعرا خطاب بصیغة التثنیة و احدا مفعول ان شاهد

در عدم عمل کردن آن است و در تقدیر آن از قبیل اختصاص ما المصدریه و این در
نثر مطلقا کسی نیست نه ارده فآلیت لا ارثی لها من کلالة ولا من حفی
حتی تلاقی محمدا یعنی قسم خوردم بآنکه رحم نکنم بر این ناقه را از ماندگی
و نه از خم شدن تا اینکه دریابد ملاقات کند این ناقه من حضرت
رسالت پناه را صلی الله علیه و آله و ارثی صیغه متکلم ولا نافیه و در شئی
منفی بها بمعنی الاراحم و من کلالة ظرف لغو متعلق بارثی ولا من حفی
عطف علیه وحتی جاره و ان المصدریه مقدره بعدها مع عدم العمل فی
تلاقی ومحمدا مفعول به لتلاقی و شاهد این بیت در عدم عمل کردن ان
مقدره بعد از حتی جاره است و جواب این نیز سوای ضرورت شعری
چیزی نیست: نستوقد النبل بالحضیض ونصطاد
نفوسا بنت علی الکرم: یعنی طلب آتش میکنیم بابا عثار
انداختن تیر از بالای کوه باسفل او و بر میخورد آن تیر بسنگ
و آتش میجهد و صید میکنیم ما مردمان جنگی را و میگیریم ایشان را که بنای
ایشان در میان مردمان بعزت و کرم و ایشان را وساییده اند

وصاد

شیخ عجم

وصاد از مصرع اول است و لفظا و در معنی از مصرع ثانی و نستوقد صیغه
المتکلم مع الغیر و نحن مستتر فیه فاعله والنبل مفعوله وبالحضیض
ظرف لغو متعلق به و نصطاد ایضا کنستوقد و نفوسا مفعول له
و بنت فعل مجهول و هی مستتر فیه نائب الفاعل النفوس و علی الکرم
ظرف لغو متعلق به و شاهد این بیت در حذف کردن کسره فعل
مجهول است بفتحه و قلب یا بالف و حذفه بالالتقاء و هی لغة
طی: لَقَدْ عَلِمَتْ عِرْسِی مُلَیْکَةُ اَنَّنِی اَنَا اللَّیْثُ مَعْدِیًا
عَلَیْهِ وَعَادِیًا: یعنی هر آینه فهمیده و دانسته عروس من ملیکه
خواتون اینکه فرق هم مظلوم و هم ظالم واللام موطئة للقسم وقد
للتحقیق و علمت فعل و عرسی فاعله و ملیکة عطف بیان له و ان من
الحروف المشبهه و فی اسمه و انا تاکید الاسم واللیث خبر ان
و معدیا علیه حال و عادیا عطف علیه و شاهد این بیت در قلب واو یا
بیا اما واو یا قبل آن است و بیا الضاد شایع مطرد و لکن کراهة اجتماع
الواوین: وَضَعْتُ لَهَا عُودَیْنِ مِنْ نَشَمٍ وَعُودًا:

مِن تمائمه: عَنَوا بأمرهم كما عَنيت بِنَهضها الحمائم

یعنی قرار دادند آن جماعت برای بیضهای خود وجوب از جوب کمال
وبکجوب از نوع دیگر در مانده اند زنان در کار خود بطوریکه در مانده
بچهای خود کبوتر و عنیت فعل ماضی مستتر فیه عائد الی الحمائم و متعلق
به و عنوا عطف علیه و من تمائمه بالمثلثه متعلق بو عنیت
و عنوا فعل و فاعل و بامرهم متعلق به و الکاف بمعنی المثل و ما مصدریه
و هو مع عنیت بتاویل المصدر و الحمائم فاعل عنیت و بنهضها متعلق به و شاهد
در عنیت که استعمال شده مدغم و هو الاکثر مع موافقة القیاس

وكنا حسبناهم فوارس كهمس: حيوا بعد ما ماتوا من
الدهر اعصرا: یعنی بودیم ما که پنداشتیم ایشانرا سواران
قبیله کهمس زنده شدن ایشان بعد از آنکه مرده بودند چندی از زمان
از عصر و اعصر علم للرجل و ان خاطب علیه و کان من الناقصة و نا اسمه
و حسب فعل قلبی و هم مفعول الاول فوارس مفعول الثانی و لکهمس
و کهمس کجعفر اسم قبیله مضاف الیه الجمع جمع لکان و حیوا فعل و فاعل

بعد

بعد متعلق به و ما مصدریة الی الجملة الجملة بتاویل المصدر فی الیدوس
التعبیص والدهر مجرور به متعلق بماتوا و اعصر منادی مفرد معرفه و شاهد
این بیت دروی جوازست بتخفیف عدم او عام و درین فیز بناء یعنی حاجبزاست

والله یبقیك لنا سالما بر داك تبجیل و تعظیم

یعنی خداوند عالمیان باقی بدارد ترا از برای ما حالیکه تو بیخطر سالم
باشی از آفات و در حالتیکه بردیاض تو از بزرگی میدهد
و تعظیم والله مبتداء و خبره یبقیك و لنا متعلق به و سالما حال
من الکاف و بر داك مبتداء و تبجیل خبره و تعظیم عطف علیه و شاهد
این بیت در وی ذکر جمله اسمیه است که حالی واقع شده بدون واو یا عائد
و قوع او بعد از حال مفرد بی واو اگر واو ذکر نشود تو تا تمم
عطف جمله بر مفرد میشود لان الواو وقع فی الاکثر للعطف و الجملة
الحالیة حال من الکاف یعنی الواو و وقوعها بعد حال مفرد و هو

قوله شاعر: الم تر ما لاقیت والدهر اعصر و من یتمل

العيش يرى ويسمع : يعنى آيا نديده تو آياى فلان چيزى
را كه من ملاقات كرده ام وحال آنكه روزگار فنا كننده اينكس است
وكسى كه مشغول كه واند زنده كى اورا از طول عمراو مى بيند و مى شنود و
توانى تو آيا شنيده والهمزة للتوبيخ الى طب ولم جازمة وتر فعل فاعل
وما مفعوله ولاقيت صفته والدهر مبتداء و[illegible] خبره وهو من افعل
التفضيل ومن موصوفة ويمل فعل والعيش فاعله والجملة صفة لمن وعايده محذوف
وهو من المجرور بمن جعوه ويسمع عطف عليه وترك ها اين بيت در عدم حذف
الهمزه است واين ضرورت شعرى است والا لاحذف اعرابه تخفيف
أدرى أغنى ما لم ترى ايالها كلا فاعالم بالترهات : يعنى منم من
بهره جستم من چيزى كه هر كز نديده است عين او وحال آنكه
اين مردم عالمند بچيزهاى باطل وعبث از ترهات الا باطل ودرى
من باب الافعال المتكلم وحده وعنى مفعوله الاول وما مفعول الثانى
ولم ترايا صلة ما وضميره عايد الى ما وكلا مبتداء وعالم خبره وبالترهات
متعلق به وترك ها اين بيت وبيت سابق تفاوت ندارد ندارد

صاح

صاح هل رأيت او سمعت براع : ردّ فى الضرع
ما قرى فى الحلاب : يعنى اى صاحب من آيا ديده يا شنيده
شبانى را كه بر كردانده باشد بستان چيزى را كه قرار داده در كاه
دوشش از شير دوشنده وصاح منادى مرخم بحذف الحرف و
هل للاستفهام للانكار ورايت فعل فاعل وسمعت عطف عليه والباء
زايده وراع مجرور بها متعلق بكل واحد على التنازع ورد فعل وفاعله
مستتر والجملة صفت الراع وفى الضرع متعلق برد وما مفعول له
موصوله وقرى با بدل احد الراءين بالياء صلته و وصلته قرد فى الحلاب
متعلق به وروى فى العلاب بجمع عتبه بضم العين وسكون (بدل فى الحلاب)
اللام وهى مخلب من الجلد وترك ها اين بيت در حذف همزه است
از فعل ماضى و اما اين خلاف قياس است ودر اين بيت الرابع رايت
بالهمزة : فاصبح العين ركودا : على الاوساذان
بن يسحق فى الموجل يعنى پس كرديد ندى [illegible] كوهى
نابته بر بلنديها از خوف اينكه مباد افروشده در تهوى كلها

16

از بسیاری باران والفاء للعطف واصح من الاّ فقه

والعین نسمه در کود و اجزه و علی الله وشآذ

ظرف لغو متعلق بر کوالکونه یعنی

تبا تبا وان بر سخن شبدیل

المصدر مفعول له الاصح

بحذف المضاف

تمام شد در روز پنجشنبه بیست و یکم

شهر داره ماه عیدیم کامل

در مدرسه محمد جمعه سنه ۱۲۲۳

١٦

از بسیاری باران والفاء للعطف والصحیح من الثلاثه

والعین نسمه در کود واجزه دعاء الله و شاید

ظرف لغو متعلق بر کوالکوته بمعنی

نیا تبا وان بر سمن شبد بیل

المصدر بمفعوله الاصح

بحذف المضاف

تمام شد در روز دوشنبه بیست و یکم

عطر دار ده ماه ذیقعده سال

۱۲۳۳

در مدرسه محمد جمعه شه